
PŮLSTOLETÍ ČESKÝCH DIVADELNÍCH HER MEZI TEXTEM A INSCENACÍ

MERENUS, Aleš et al. 2024. *Moderní česká divadelní hra (1896–1945); Mezi textem a inscenací (slovník děl)*. Praha: Academia, 1402 stran.

VERONIKA VALENTOVÁ

V loňském roce vyšlo v nakladatelství Academia dvousvazkové dílo s výmluvným názvem *Moderní česká divadelní hra (1896–1945); Mezi textem a inscenací (slovník děl)*. Původní badatelský projekt Oddělení pro výzkum moderního českého divadla Ústavu pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., představený v letech 2017 až 2019 v časopise *Theatralia*,⁽¹⁾ počítal s časovým rozpětím od konce 19. století do roku 1989. Ukázky doposud nevydaných hesel dramát z let šedesátých přineslo hned první *Supplementum* tohoto periodika.⁽²⁾ V aktuálně dokončeném díle zpracovali literární a divadelní vědci celkem sto šest hesel z plánovaných zhruba dvou set třiceti. Připomněli prozatím padesát dramatiků. Na kolektivním výzkumném záměru, jenž začal vznikat pod vedením profesora Pavla Janouška, spolupracovalo dvaadvacet autorů, především z pražských a brněnských vědeckých institucí. Největší podíl na tvorbě hesel měli Michal Fránek, Marek Lollok, Pavel Janoušek a Aleš Merenus, dále Jitka Šotkovská, Iva Mikulová, Zuzana Augustová, Eduard Burget, Tomáš Kubart a Klára Kudlová

1 MERENUS, Aleš. 2017. „Slovník moderního českého dramatu (úvod).“ *Theatralia* 20(1), *Supplementum*, s. 9–13; MERENUS, Aleš. 2018. „Slovník moderního českého dramatu.“ *Theatralia* 21(1), *Supplementum*, s. 9–12; MERENUS, Aleš. 2019. „Slovník moderního českého dramatu.“ *Theatralia* 22(1), *Supplementum*, s. 9–12.

2 Viz *Theatralia* 20(1), *Supplementum* z roku 2017: Suchý, Jiří – Vyskočil, Ivan: *Kdyby tisíc klarinetů* (Michal Přibáň), Kundera, Milan: *Majitelé klíčů* (Aleš Merenus), Klíma, Ivan: *Zámek* (Eva Formánková), Havel, Václav: *Vyrozumění* (Libor Vodička), Vostrá, Alena: *Na koho to slovo padne* (David Kroča), Smoček, Ladislav: *Kosmické jaro* (Marek Lollok).

a ojedinele Lenka Jungmannová, Jiří Zizler, Eliška Raiterová, Daniela Čadková, Aleš Kolařík, František A. Podhajský, Naďa Satková, Eva Stehlíková, Michal Zahálka a Petra Zachatá. Do slovníku přispěla také Tatjana Lazorčáková z Univerzity Palackého v Olomouci a rakouský bohemista Peter Deutschmann. Dvěma předčasně zesnulým kolegům – doktoru Eduardu Burgetovi a profesorce Evě Stehlíkové – je celý opus věnován in memoriam.

V úvodní části představuje editor Aleš Merenus věcným a vyčerpávajícím způsobem výchozí záměr, kritéria tvorby a výběru pojednávaných dramát a strukturu celého díla i jednotlivých hesel.

Slovník má chronologické řazení. První etapa zahrnuje jednatřicet děl z let 1896 až 1918, druhá čtyřicet čtyři her z období 1918 až 1929, třetí devatenáct dramát z let 1929 až 1939 a čtvrtá dvanáct příspěvků vydaných mezi roky 1939 a 1945. Nevýhodou tohoto uspořádání je pouze občasné opakování jmen jednotlivých dramatiků (a tudíž i jejich životopisných údajů) v různých epochách, nicméně se dá předpokládat, že čtenář bude vyhledávat dílčí hesla a nepřečte celý slovník naráz. Velkou výhodou je naopak ucelená výpověď o každém specifickém údobí a zařazení her do kontextu doby – tedy konce století a Belle Époque, 20. let s avantgardními či expresionistickými tendencemi, 30. let s převládajícím sociálním a politickým směřováním a posledního období, kdy byla tvorba poznamenána válečnými událostmi. Hraničními body jsou tedy přelomový rok 1896 (vznik Intimního volného jeviště, vydání Manifestu České moderny, první uvedení Hilbertova psychologického moderního dramatu *Vina*, jehož heslo celý slovník zahajuje, ale ve světovém kontextu například také pařížská premiéra Jarryho *Krále Ubu*) a konec druhé světové války (poslední pojednávaná dramata byla vydána roku 1944).

Podle úvodních informací doplňuje tento projekt do jisté míry první svazek *Českého umění dramatického*,⁽³⁾ představujícího primárně

3 GÖTZ, František a TETAUER, Frank. 1941. *České umění dramatické – svazek I. Činohra*. Praha: Šolc a Šimáček.

dramatické autory od Prokopa Šedivého po Miloše Hlávku, přičemž řada významných demokraticky smýšlejících či židovských autorů zde zůstala kvůli cenzuře opomenuta. Dalším zmíněným předchůdcem je popularizační stručný třídičný *Katalog her českých autorů* Jarmily Černíkové-Drobné.⁽⁴⁾ Dílo se také snaží navázat na tradici čtyřdílného *Lexikonu české literatury* (1985 až 2008) či *Slovníku světových literárních děl* (1988). Charakterem a zaměřením ale shledávám jeho bližší návaznost na osm příruček vydávaných mezi lety 1962 a 1972 Divadelním ústavem v edici „Drama – divadlo – dokumentace“ a věnovaných některým význačným českým dramatikům (Josef Jiří Kolár, Gabriela Preissová, Alois a Vilém Mrštíkovi, Josef Čapek, Arnošt Dvořák, Viktor Dyk, Jiří Mahen a Vítězslav Nezval), které kromě studie o autorovi obsahují úplnou bibliografii jeho díla a soupis jevištních nastudování.⁽⁵⁾ Spolu s publikacemi *Antické divadlo* (konkrétně třetí kapitolou „Fabula Docet“) Evy Stehlíkové⁽⁶⁾ či *Divadlo francouzského baroka* Vladimíra Mikeše⁽⁷⁾ tvoří všechny zmiňované prameny výraznou a snadno dostupnou oporu praktickým divadelníkům i teoretikům.

Výběr autorů a jejich her není zdaleka vyčerpávající, nicméně většina důležitých osobností a milníků je zde zachycena. Mezi častěji zastoupené patří Jiří Voskovec a Jan Werich (celkem osm her), kompletní dramatická tvorba Karla Čapka, včetně her, které napsal s bratrem Josefem, šest dramát Františka Langera a stejně tak Viktora Dyka

4 ČERNÍKOVÁ-DROBNÁ, Jarmila. 1994. *Padesát příběhů a zase dva navíc pro zábavu i poučení. I. díl*. Praha: Ipos Artama; ČERNÍKOVÁ-DROBNÁ, Jarmila. 1997. *Padesát příběhů a zase dva navíc pro zábavu i poučení. II. díl*. Praha: Ipos Artama; ČERNÍKOVÁ-DROBNÁ, Jarmila. 1997. *Padesát příběhů a na konec dva navíc pro zábavu i poučení. III. díl*. Praha: Ipos.

5 KLOSOVÁ, Ljuba. 1962. *Josef Jiří Kolár*. Praha: Divadelní ústav; ZÁVODSKÝ, Artur. 1962. *Gabriela Preissová*. Praha: Divadelní ústav; JUSTL, Vladimír. 1963. *Bratři Mrštíkové*. Praha: Divadelní ústav; HAVEL, Václav a PTÁČKOVÁ, Věra. 1963. *Josef Čapek dramatik a jevištní výtvarník*. Praha: Divadelní ústav; KREJČÍ, Emil. 1970. *Arnošt Dvořák*. Praha: Divadelní ústav; MYŠIČKA, Zdeněk. 1971. *Viktor Dyk*. Praha: Divadelní ústav; VLAŠÍN, Štěpán. 1971. *Jiří Mahen*. Praha: Divadelní ústav; BLAHYNKA, Milan. 1972. *Nezval dramatik*. Praha: Divadelní ústav.

6 STEHLÍKOVÁ, Eva. 2005. *Antické divadlo*. Praha: Karolinum.

7 MIKEŠ, Vladimír. 2001. *Divadlo francouzského baroka*. Praha: AMU.

a pět her Jaroslava Hilberta. Po čtyřech dílech zde lze najít tituly od Vítězslava Nezvala, Fráni Šrámka, Arnošta Dvořáka či Jiřího Mahena, tři příspěvky jsou věnované Aloisi Jiráskovi, Františku Xaveru Svobodovi, Janu Bartošovi, Jiřímu Karáskovi ze Lvovic a Františku Zavřelovi, dvě vybraná díla charakterizují osobnost Lva Blatného, Miloše Hlávky, Jaroslava Kvapila, Ladislava Klímy, Stanislava Loma, Václava Renče, Františka Xavera Šaldy, Vladislava Vančury a Viléma Wernera. Jedním dramatem jsou představeni Jiří Brdečka, Emil František Burian, Jaroslav Durych, Dalibor C. Faltis, Otokar Fischer, Jindřich Honzl, Adolf Hoffmeister, Edmond Konrád, Rudolf Krupička, František Kubka, Emil Artur Longen, Jaroslav Maria, Rudolf Medek, Václav Štech, Frank Tetauer, Otakar Theer, Jaroslav Vrchlický, Jiří Wolker a Julius Zeyer. Seznam doplňuje šestice autorek – Olga Scheinpflugová se dvěma dramaty a Růžena Svobodová, Helena Malířová, Božena Viková-Kunětická, Olga Barényi a Růžena Jesenská po jednom díle. Některá jména jsou tedy zastoupena více (v případě Karla Čapka, Františka Langera či dvojice Voskovce a Wericha je důvod osvětlen v úvodu). Měřítkem volby jistě nebyla úspěšnost na jevištích (vedle *Periferie*, *R. U. R.* a dalších příznivě přijímaných her i v zahraničí tu máme dramata uvedená pouze jedenkrát či dvakrát, kupříkladu Fischerovy *Otroky*, *Zámek Miyajima* Olgy Barényi či hry Jana Bartoše), ale byl zde plně splacen dluh *Českého umění dramatického* vůči levicově smýšlejícím autorům, opomenut nezůstal ani pravicový František Zavřel či Olga Barényi. Navzdory velkorysému rozsahu bylo nutno postupovat subjektivně a selektivně, a proto někteří další autoři (namátkou Emil Vachek, Vladimír Neff, Čestmír Jeřábek) sítem neprošli, ale s podivem je také například relativně bohaté zastoupení raných her Jiřího Mahena a úplné opomenutí jeho tvorby ze 30. let.

Autoři hesel se důkladně drželi předem daného schématu: záhloví, charakteristika, popis a výklad díla, autor i dílo v kontextu literárního a divadelního života, inscenace a jejich přijetí, recepcce, vydání, překlady, soupis inscenací českých i jinojazyčných, adaptace (rozhlasové, televizní, loutkové, operní, operetní, muzikálové, ko-

miksové a zvukové i audiovizuální záznamy) a literatura rozdělená na poznámky/zprávy, vzpomínky/paměti, korespondenci, rozhovory, recenze, předmluvy/doslovy, studie, kapitoly a monografie. Jasně stanovená osnova jednak ulehčuje čtenářům orientaci, především ale sjednotila způsob zpracování tématu bohemisty a teatrology a do velké míry eliminovala jejich případné oborově rozdílné metodické přístupy.

V posledním oddíle *Literatura* se uživatel může hůře orientovat, zvláště u úspěšnějších, a tedy exponovanějších her. O to více však ocení přehlednou *Rozšiřující literaturu* na konci druhého dílu. Stejně tak je pro čtenářův přehled velmi praktické i otisknutí kompletního obsahu obou svazků na začátku každého z nich.

Fundovanost a důkladnou znalost tematiky potvrzuje fakt, že většina z kolektivu autorů pracovala paralelně na jiných publikacích podobného období a tématu: příkladem budiž *Expresionistické drama v českých zemích*,⁽⁸⁾ *České surrealistické drama*,⁽⁹⁾ *České protektorátní drama*,⁽¹⁰⁾ *Text a divadlo*⁽¹¹⁾ či řada posledních publikací Pavla Janouška. Ve většině případů jde o informačně plnohodnotná, velmi pečlivě zpracovaná hesla. Nepatrná nevyrovnanost je většinou dána povahou a náročností děl samotných, ale i zkušeností a stylem tvůrců, jejichž rukopis lze při soustavném čtení rozpoznat. Výzkum při sestavování kompletního seznamu inscenací (profesionálních i amatérských) a přidružených recenzí a ohlasů byl u významnějších her mnohem náročnější než u her s jedním nastudováním, o to chvályhodnější je uvedení informací s přesahy, například projekt *Hrdina v českém dramatu* u Jiráskova Jana Husa, *České nebe* (Ladislava Smoljaka a Zdeňka Svěráka) či covidové

8 AUGUSTOVÁ, Zuzana, JUNGMANNOVÁ, Lenka a MERENUS, Aleš. 2021. *Expresionistické drama v českých zemích*. Praha: Academia.

9 KUBART, Tomáš, LOLLOK, Marek a ŠOTKOVSKÁ, Jitka. 2023. *České surrealistické drama*. Praha: Academia.

10 JANOUŠEK, Pavel, JUNGMANNOVÁ, Lenka a MIKULOVÁ, Iva. 2024. *České protektorátní drama*. Praha: Academia.

11 MERENUS, Aleš, MIKULOVÁ, Iva a ŠOTKOVSKÁ, Jitka. 2019. *Text a divadlo*. Praha: Academia.

online scénické čtení Čapkovy *Bílé nemoci*. Podstatné a přínosné jsou i údaje o přepracování textů (například přepis Mahenovy *Uličky odvahy* z pera Milana Uhdeho pod pseudonymem Miroslav Petr).

Jazyková stránka celého autorského kolektivu je většinou na vysoké odborné úrovni, ale zároveň přístupná a srozumitelná širšímu okruhu příjemců. Kniha je pečlivě strukturovaná a příjemně se v ní orientuje. Není s podivem, že při takovém objemu informací se výjimečně vyskytly drobné překlepy (režisér J. Bezdíček namísto V. Šimáčka u inscenace Čapkových *R. U. R.* /s. 485/, komplikované mladá žena /s. 150/, lid si začne vládnou sám /s. 1261/ atd.).

V některých případech by bylo vhodné (a ne tolik obtížné) dohledat jména recenzentů podepsaných pouze zkratkou (u Kvapilovy hry *Oblaka* se pod šifrou J. Lý v časopise *Zvon* skrývá Josef Ladecký, podobně lze doplnit aparát u hry *Cop* Boženy Vikové-Kunětické a některých dalších).

Vzhledem k povaze díla neaspírují hesla na parametry a kvality teatrologických studií, ač tomu tak v některých příspěvcích je. Občas tudíž nevádí, že v textu zůstal nedohledaný údaj, který si badatel může ověřit sám (například uvedení Lomovy *Kající Venuše* ve *Vereinigte deutsche Theater* v Brně /s. 803/).

Estetickou i informační hodnotu splňují také obrazové přílohy, dodané převážně z paměťových institucí (Divadelního oddělení Národního muzea, Oddělení dějin divadla Moravského zemského muzea, Institutu umění – Divadelního ústavu atd.), i grafická úprava a podoba obálky.

Dle posledních zmiňovaných inscenací proběhly závěrečné revize textů roku 2020. S ohledem na datum vydání je tedy na škodu, že u některých hesel nedošlo k malým dodatkům před předáním do tisku a do pomocného aparátu nebyly k inscenacím přidány aktuální (například Čapkova *Matka* v Národním divadle Brno z roku 2022). Rozhodně by tato situace mohla být poučením pro další plánovaný svazek. Vzhledem k tomu, že hesla her z 60. let vyšla již v prvním supplementu *Theatrálíi*, a vznikla tudíž před rokem 2017, bylo by

vhodné před publikováním doplnit do aparátu případné nové inscenace či adaptace. V budoucnu by si spis zasloužil elektronickou verzi, v níž by bylo možné hesla rozšířit či aktualizovat.

Jedinou drobnou výtku lze směřovat k samotnému názvu, respektive podnázvu díla. Pojem „slovník“ může být v tomto případě poněkud zavádějící. Spíše než encyklopedickou podobu si čtenář představí abecedně řazená hesla. A alespoň abecední výčet autorů (s eventuálním seznamem pojednávaných her) před jmenným rejstříkem by si publikace jistě zasloužila.

Za tímto dílem stojí nepochybně tolik mnohaleté intenzivní práce, že jsou veškeré kritické poznámky k případným nepatrným nedostatkům irelevantní. *Moderní česká divadelní hra (1896–1945)* splácí české teatrologii velký dluh. Jak správně Aleš Merenus v úvodu připomíná, českému dramatu 20. století bylo prozatím věnováno velmi málo prostoru a tato kvalitně a důkladně zpracovaná publikace slouží a bude sloužit coby významný zdroj k teoretickému i praktickému využití. Velkou inspirací může být díky přehlednému připomenutí některých opomíjených her také pro divadelníky a dramaturgy. Zcela právem bylo dílo nominováno do soutěže *Ceny Nakladatelství Academia*. Nezbývá nic jiného, než popřát celému autorskému týmu hodně energie a odvahy při studiu a zpracování let poválečných a normalizačních.

Příspěvek vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury
v rámci institucionálního financování na dlouhodobý
koncepční rozvoj výzkumné organizace
Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).